

Fig. 1. Kirken set fra sydøst. NE fot. 1979. - *The church seen from south-east.*

STJÆR KIRKE

FRAMLEV HERRED

I senmiddelalderen og i tiden efter reformationen besad domprovsten i Århus den såkaldte visitationsret over Stjær og alle herredets øvrige kirker (sml. s. 1367).¹ Denne rettighed blev ved et mageskifte 6. marts 1582² afstået til kongen, som hermed fik fuld patronatsret. 1719 indlemmedes kirken ligesom byens gårde i det skanderborgske rytterdistrikt.³ Efter ryttergodsets nedlæggelse blev kirken i april 1767⁴ solgt på auktion til advokat Bruun; inden 1776⁵ var den erhvervet af sognemændene. Kirken overgik til selveje 1. januar 1909.

Sognet havde 1326⁶ egen præst, Anders; men in-

den reformationen var kirken *annekeret* Storrिंग.

Ifølge herredsbogen 1661⁷ led kirken under sven-skekrigene 1657-60 stor overlast »af det polske folk«.

Kirken ligger på en banke i landsbyen, den eneste bebyggelse i det lille sogn. Herfra er der en storslået udsigt mod øst og nord, bl.a. til Storrिंग kirke.

Den tidligere omtrent kvadratiske *kirkegård* har bevaret sine gamle skel undtagen i vest og

Fig. 2. Kirken set fra nordøst. NE fot. 1979. - *The church seen from north-east.*

nordvest, hvor digerne har måttet vige ved anlæggelsen af en parkeringsplads og en udvidelse af kirkegården. Markstensdigerne i syd og øst indgik 1958 i en cementeret kampestensmur, der fastholder det faldende terræn. Hovedindgangen i øst er en køreport med jerngitterfløje mellem hvidtede, murede piller; i syd findes en tofløjet låge. - Det gamle stendige måltes 1862⁸ til 326 alen, og det var da bevokset med 40 asketræer, hvoraf en del endnu var i behold 1920. Digerne måtte lægges op med fa års mellemrum; 1615⁹ brugte således to stenpikkere og to karle otte dage på at oplægge det sammen-sunkne norddige. I 16-1700'rne fandtes der en ftræport, tækket med træfjæl, og to låger.¹⁰

Et *ligkapel* i kirkegårdens nordøstre hjørne med toiletter og fyrrum er opført 1970 af arkitekterne Aage Kristensen og Bent Meyer.¹¹ Det afløste et mindre, nyere fkapel.

Den beskedne *kirke* består af romansk kor og skib samt et senmiddelalderligt tårn, hvis underetage tjener som forhal. Et våbenhus ved

syddøren, som 1873 havde afløst et ældre af bindingsværk, blev nedrevet 1971 ved frilægningen af kirkens fornemme granitportal. Orienteringen har en lille afvigelse mod syd.

De oprindelige afsnit, kor og skib, er opført af veltildannede *granitkvadre* over en sokkel med skråkant. Sokkelstenene er usædvanlig lange; i skibets sydside sidder der således kun fem sten (medregnet portalens tærskel), hvoraf den længste måler 302 cm. Murene er omsat ved en stor istandsættelse 1878;⁸ herunder blev hele bygningens sydøstre afsnit ombygget, og skibets sydmur fik en mindre tykkelse. De oprindelige, nu glatpudsede vægge er af marksten, de nye af mursten. De omsatte facader har gennemløbende skifter med højryggede cementfuger; der er ikke forbandt mellem kor og skib. Korgavlen består af granit helt til spidsen; skibets østgavl er ommuret i tegl, og vestgavlen er nedbrudt i forbindelse med tårnets opførelse.

Af oprindelige enkeltheder har omsætningen

1878 kun levnet skibets sydportal og et tilmuret vindue i korets nordside. Vinduet måler indvendig 136x66 cm, har svagt smigede sider og dækkes af monolite overliggere i næstøverste skifte. Under restaureringen 1970 fandt man rester af den oprindelige, faldede (†)vinduesramme, af ét stykke egetræ og 34 cm bred i lysningen.¹² Smigede vindueskvadre fra lignende tvinduer ligger på kirkegårdens nye afsnit. - Skibets retkantede *fnorddør* kendes fra L. Winstrups opmåling 1870. Den tilmurede åbning, 245x120 cm, havde kvadersatte karme og tærsklen var udhugget i bygningens skråkantsokkel; dækstenen er formodentlig den lange kvader, der nu sidder i murens tredje skifte.

Kirkens pryd er den rigt udsmykkede *granitportal* (fig. 6-9) i skibets sydmur, der regnes blandt den jyske granits hovedværker.¹³ Portalen, som hører til gruppen med »rundstavs-halvsøjler«, måler i lysningen 226x120 cm. Den er dannet af tre store sten, kløvet af samme blok, samt to indskudte terningkapitæler. De spinkle rundstave er udført i de rejste karmsten, mens den 85 cm høje overligger indeholder et halvrundt, forsænket *tympanonfelt*, hvor halvsøjlerne videreføres som en vulst, omgivet af en tyndere stav; tærsklen med retkantet trin og attisk profilerede søjlebaser (med skarprygget hjørneblad) er udhugget i bygningens skråkantsokkel. Konstruktionen er således den samme som i bl.a. Sjelle kirkes nordportal (s. 1905) og sydportalen i Tranbjerg (Ning hrd.).

Reliefferne på karme og dæksten er hugget i to planer (2-2,5 cm dybe). Det centrale motiv er tympanets *Korsfæstelsesscene* (fig. 6) med fire sidefigurer. Kristus står på en lille fodplade foran korset, der har udsvejfede arme. Han har svagt bøjede, udbredte arme og udstrakte fingre; øjnene er åbne og på det løftede hoved har

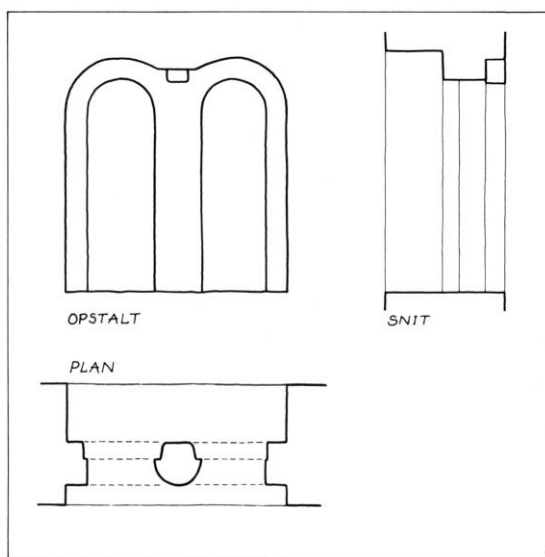
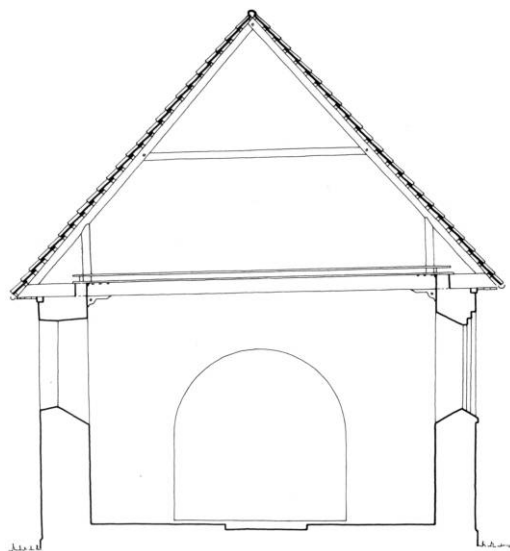
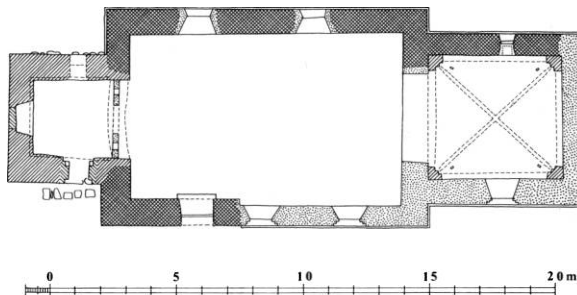

Fig. 3 og 4. Plan 1:300 og tværsnit gennem skib 1:150. Målt af Jens Hougård og Jørgen Viemose 1970, tegnet af Marianne Nielsen 1982. - *Ground-plan 1:300 and cross-section of the nave 1:150.*

Fig. 5. Tårnets østre glamlul (s. 2092), 1:50. Målt af J. Hougård og J. Viemose 1970, tegnet af Marianne Nielsen 1982. - *East belfry light of the tower.*

Fig. 6. Portalens tympanonfelt med Korsfæstelsen (s. 2089). NE fot. 1979. - *The portal's tympanum with the Crucifixion.*

han en slags hue i stedet for krone. I det knæ-lange lændeklæde ses de samme vinkelformede folder som på karmstenenes figurer. Under korset retter to små skikkelser deres spyd op mod Frelserens bryst: i øst Longinus, der giver Kristus sidesåret og bliver seende ved et blodstænk (han gnider øjet med højre hånd), og i vest Stephaton, som rækker eddikesvampen. - De større sidefigurer må opfattes som Johannes (øst) og Maria (vest), han gestikulerende, hun stor og kluntet med hånd under kind. De fire figurer er alle iført lange klæder og vender krop og hoved mod beskueren, mens de adskilte fødder ses fra siden.

Den frontalt fremstillede korsfæstelsesscene flankeres på overliggeren og på karmene af fire store, elegant tegnede dyr, vist i profil; de to øverste, begge vingede og med bøger, er evangelistsymboler: i øst oksen (Lukas) og i vest løven (Markus), hvis hale, som stikker op mellem benene, slutter i en stor dusk.

På den vestre karmsten (fig. 8) ses Samson i kamp med løven. Begge figurer er på grund af den knebne plads langstrakte og forvredne; lø-

ven er oprejst uden dog at stå på benene. Den spinkle Samson bærer på det bøjede hoved en spids hjelm; ned ad nakken hænger hans lange hår, bundet i en fletning. Han rider på nakken af dyret, mens han med de tynde arme vrider kæberne fra hinanden.¹⁴ Løven har lokket manke; halen ender i et vifteformet akantusblad, som udfylder rummet mellem rytter og dyr. Forneden fyldes pladsen af en lille, liggende løve med læderet hoved.

På den østre, lidt bredere karmsten (fig. 9) ses en siddende løve og en svævende engel, hvis indbyrdes forhold ikke umiddelbart lader sig tolke.¹⁵ Dyret har åben flab med langt udhængende tunge; den vældige manke er opdelt i rækker, halen afsluttes i et akantusblad. Englen med rundt hoved og udbredte vinger er iført knælangt »skørt«.

Øverst i den vestre karmsten er der i den grovkornede granit hugget en omløbende latinsk *indskrift*, hvis uregelmæssige majuskelformer og fejl viser, at stenhuggeren næppe selv har kunnet læse. Over Samsons fletning har Mackeprang ment at kunne tyde mandsnavnet

Fig. 7. Granitportal i skibets sydmur (s. 2089). J.J.F. fot. 1979. - *Granite portal in south wall of nave.*

»hESGE«¹⁶ (en sjælden form af Esge) og i slutningen ordet fecalitas, en fejlhugning for felicitas (lykke, lyksalighed). - Også sydportalen i Tranbjerg er forsynet med en forkludret indskrift.

På grundlag af fælles træk i komposition og motivvalg (Korsfæstelsen og Korsnedtagelsen), samme idemæssige indhold og ligheder i figurernes udførelse (klædedragtens vinkelformede folder, de svævende engle) har Mackeprang¹⁷ henført andre seks portaler i Århus stift

til Stjærportalens mester, som han efter indskriften giver navnet Esge: nemlig de to portaler i Tranbjerg, de to i Tulstrup (Gjern hrd.) samt sydportalen i Todbjerg (Randers amt) og kordøren i Gosmer (Hads hrd.).

Portalen, 1716¹⁸ kaldet »den store kirkedør«, omtales i Resens atlas (1667),¹⁹ hvor løven opfattes som en drage og indskriften som runer. Den rensedes for hvidtekalk 1866⁸ og istandsattes af Vitus Nielsen ved frilægningen 1971.

Indre. Den runde, brede triumfbue må være

ommuret og udvidet 1878. 1886²⁰ sad der endnu nederst i nordre vange en kvader med skråkant. Krumhugne kilesten på kirkegården stammer sandsynligvis fra den gamle, runde bue. En gemmeniche i korets nordvæg måler 30x34 og er 40 cm dyb.

Ændringer og tilføjelser. I senmiddelalderen afløstes korets træloft af et muret hvælv, og der opførtes et lille tårn ved skibets vestgavl. Et bindingsværkssvåbenhus foran sydportalen nævnes første gang 1715. - Korets *krydshvælv* hviler på falsede hjørnepiller med rundet kragled og på helstens, spidse skjoldbuer.

Tårnet er nederst opført af kvadre fra skibets nedrevne vestgavl, herover af munkesten i munkeskifte; bagmurene er af rå kampesten, østmuren dog helt aftegl. De øverste 9-10 m af syd- og vestsiden er ommuret 1863 (indskriftstavle i tagrummet). Det middelalderlige murværk ses bedst fra skibets loft, hvortil der fra mellemstokværket er adgang gennem en fladbuget dør med hul til skydebom.

Tårnrummet stod oprindeligt i forbindelse med skibet; men den spidse tårnbue må dog allerede tidlig være blevet lukket med en kampestensmur, og samtidig er der skabt adgang udefra gennem en lille, fladbuget og falset dør i tårnets sydmur. Ved tårnrummets omdannelse til forhal 1971 erstattedes kampestensmuren af en tynd skillevæg med dør og to små glugger ind mod kirken. Et fladbuget, indadtil smiget vindue i tårnrummets vestmur kan være tilmuret allerede i forbindelse med aflukningen. Rummet dækkes af et højtliggende træloft, og uregelmæssige ansatser i væggene viser, at der oprindeligt har været et *†hvælv*. En oprindeligt *†fritrappe* i nord, der gennem en fladbuget overdør førte til mellemstokværket, er afløst af en indvendig trappe. Mellemstokværket belyses af et fladbuget, falset vindue i vest.

I klokkestokværket er der til hvert verdenshjørne et tvillingdelt, rundbuget og falset glamlul (fig. 5) med halvrund midtsøjle. Kun det østre og nordre er oprindeligt, de to øvrige er ommuret 1863. De særprægede åbninger minder stærkt om glamlullerne i Søften (s. 1694f.), Folby (s. 1831f.) og Torrild (Hads hrd.), der

ligesom de beslægtede lydhuller i Vejlbj og Skovby kan være inspireret af domkirkens store tårn (s. 237), bygget i biskop Jens Iversen Langes tid (1449-82). - Den bevarede østgavl, der indtil 1758²¹ var prydet med »kamme« (kamtakker), har fem højblændinger, den midterste vandret afsluttet, de andre fladbuede. Den vestre taggavl, fra 1863, er trukket lidt tilbage fra murplanet i et forsøg på at begrænse tårnets hældning mod vest.

†Våbenhuse. 1) Opført 1873⁸ og nedrevet 1971,¹¹ da indgangen henlagdes til tårnet. Den enkle bygning, af gule sten, var formet under hensyn til sydportalen. Døren i syd sad mellem to korsblændinger.

2) Af bindingsværk, omtalt første gang 1715,¹⁰ da der manglede tagsten, og nedbrudt 1873. Det lille hus målte udvendig 3,60x3,05 m og var knap 2 m højt. Bræddeloftet skjulte portalens overligger; et pikstensgulv var o. 1850 afløst af mursten, og samtidig var der indsat et lille vindue i øst.²² Murermeister Anders Nielsen ommurede 1751²¹ de nederste tavler, efter at fodtømmeret var fornyet.

Vedligeholdelse og reparationer. Kirkens regnskaber viser, at kvaderstensmurværket fra tid til anden blev omsat. År 1700¹⁰ var skibets nordmur »faldet ud« og måtte bindes med bjælker. 1717-18²³ modtog Niels Tenderup, murermeister i Århus, 48 slette daler for at »berede« mellem kampestenene, lægge tagsten på skibet og spække, pudse og kalke indvendig; samtidig reparerede han tårnets »tindinger« og omlagde kirkens optrådte lergulv. 1758²⁴ ommuredes korgavlen under tilsyn af Fredericia-murermestrene Cornelius Hansen og Christian Thomsen (sml. Harlev s. 2013 med note 22); til arbejdet indkøbtes 11.200 små »dobbelte flensborgsten«. Fra denne ommuring stammer formentlig den profilerede gesims over korets nordside, den søndre er ændret 1878. 1800²⁵ fik beboerne cancelliets tilladelse til at udskifte korets »tynde og utætte« blytag med tagsten; siden har tagene overalt været tækket med vingetegl. Indtægterne ved salget af bly brugtes til indendørs istandsættelser (sml. inventar).

Ved den allerede omtalte, hårdhændede om-

Fig. 8 og 9. Portalens karmsten (s. 2090). JJF fot. 1978. 8. Vestre karmsten, Samsons kamp med løven. 9. Østre karmsten, siddende løve og svævende engel. - *The portal's casing stones. West casing stone, Samson's fight with lion. East casing stone, seated lion and hovering angel.*

bygning 1878,⁸ der gav kirken dens nuværende præg, indsattes tre spidsbuede støbejernsvinduer i syd i cementerede murkarme; nordsidens to tilsvarende vinduer var indsat 1874. Vinduerne afløste retkantede trækarme, tre større i syd og en lille, 86x38 cm, i skibets nordmur, der må

have siddet i en romansk åbning. I den tilmurede norddør var der et lille vindue med blyindfattede ruder (sml. Storrings kirke, s. 2068).

Ombygningen 1878 fulgtes af en indendørs istandsættelse 1894²⁶ (arkitekt R.Frimodt Clausen), hvorved rummet fik det udseende, vi

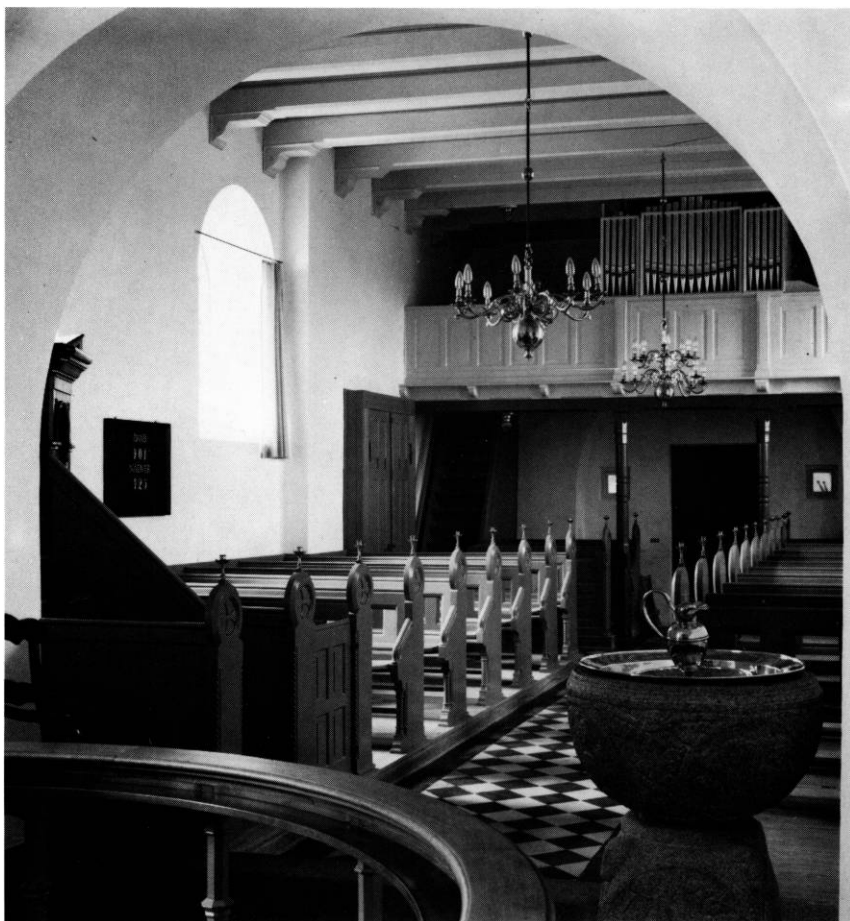

Fig. 10. Indre, set mod vest. NE fot. 1979. - *Interior looking west.*

Fig. 11. Indre, set mod øst. NE fot. 1979. - *Interior looking east.*

kender i dag. Skibets bjælkeloft blev fornyet, i gulvet lagdes sorte og hvide cementfliser og træfjæl under de nyanskaffede bænke. En lempelig *restaurering* 1970-71¹¹ (ark. Aage Kristensen og Bent Meyer) har fastholdt præget fra forrige århundrede, idet dog sydportalen blev frilagt og tårnrummet indrettet til forhal.

Varme. En kakkelovn, opstillet 1895²² i skibets nordøstre hjørne, afløstes i mellemkrigstiden af en kalorifer samme sted. 1970 er der installeret luftvarme med oliefyr i kapelbygningen og aggregater i den tidligere kalorifergrav.

Kirken står i dag med tage af vingetegl, skibet stadig med sugfjæl. Tårnet og det indvendige er hvidkalket; kvaderstenene blev renset for kalk i 1880'erne.⁸

†*Kalkmalerier* (fig. 18). Under hovedrestaurationen 1970 fremkom i korhvalvet rester af kalkmalede dekorationer, der bar præg af sene-

re overmalinger; alt blev igen overkalket.

Hvælvdekorationen, fra 1400'ernes sidste halvdel, er af samme enkle type og med samme farver, rødbrunt og gråsort, som egnens øvrige: sparrer på ribberne, bølgeranker på skjoldbuerne, ledsaget af det vanlige ornament med krydsende halvbuer og tre prikker. Omkring spygatterne er geometriske rammemønstre, enten kronet af kors eller af pilespidser, ganske som i domkirkens midtfag (s. 432).

INVENTAR

Oversigt. Kirkens indre prægtes helt af hovedrestaurationen 1895-96 ledet af arkitekt R. Frimodt Clausen, der har givet tegning til det ensartede inventar i nyromansk stil, udført i eg. Af ældre genstande er blot overleveret altersølvet samt den store, billedrige døbefont fra romansk tid og det nederlandske dåbsfad fra 1600'ernes begyndelse.

Alterbord (fig. 15), 1895, bordpladen støttet af ottekantede hjørnesøjler; forsidens fyldning har midtpå indskåret Kristi monogram mellem A og Ω. På hjørnerne snostave der går igen på det øvrige inventar. Brunferniseret, med forgyldte lister og lidt sort. †*Alterbord* var 1862⁸ muret og dækket af en oliemalet bræddebeklædning.

†*Alterklæder*. 1747/48²¹ blev for 21 rdl. anskaffet et rødt alterklæde af plys med sølvgaloner samt kongens navn (Frederik V) og krone broderet midtpå. Året efter solgtes det gamle alterklæde. 1859²² ønskedes et nyt af rødt fløjls med frynser og guldgaloner.

Altertavlen (fig. 15), fra 1895-96²² er et maleri af Kristus: Kommer hid til mig, i en portalformet egetræsramme²⁷ i nyromansk stil, begge dele udført efter skitse af maleren Christen Nielsen Overgaard (1851-1929), der var født i Stjær. Oliemaleriet, på træ, viser den hvid-

klædte Kristus, med gylden korsglorie i stuk, stående mellem to mænd og to kvinder; foran, med ryggen til beskueren, knæler en gråklædt kvinde. Baggrunden er gylden, blomstermønsteret. I hjørnet malerens signatur og årstallet »1896«. Den ferniserede ramme har gyldne og » sorte detaljer. I fodfeltet den til maleriet hørende tekst fra Matt. 11,28 med gylden fraktur på sort bund.

†*Altertavle*, i renæssancestil,²⁸ ifølge synsprotokollens beskrivelse 1862:⁸ maleri af Korsfæstelsen i storfeltet samt »4 små oliemalede overfelter og spids«, tilsyneladende tilhørende en gruppe altertavler fra o. 1600, repræsenteret bl.a. i Sjelle (s. 1909). Istandsatt i året 1800²⁵ som modydelse for tilladelse til udskiftning af kirkens blytag med tegl (jfr. ovenfor).

Altarsølv. Alterkalken (fig. 12), 16,4 cm høj, består af dele fra forskellig tid. Ældst, fra

Fig. 12. Alterkalk, »forbedret« 1634; nyt bæger 1862 (s. 2095). NE fot. 1979. - *Chalice*, »improved« 1634, *new cup* 1862.

o. 1550, er den sekskantede fod (nu uden fodplade), hvis standkant har gennembrudte tværrifler. På oversiden en omløbende randskrift med graverede versaler: »Stiærd kalck paa ny forbedret anno 1634 efter h. Madtz Iacobsons r. (c: Riber) begæring sogneprestis ibid (o: ibidem, dvs. samme sted). R. M. S. N. I. S. kierckeverger.«²⁹ Fra forbedringen stammer muligvis det cylinderformede skaft og den svagt tungede knop. Denne er måske ændret ved en »restaurering« 1862,⁸ da kalken fik et stort, glat bæger i stedet for det tidligere, der allerede 1803¹⁰ havde forekommet provsten »vel lidet«. *Disk*, 12,7 cm i tv.m., ret tynd i godset, flad og glat; på den 2 cm brede rand et graveret cirkelkors (Georgskors); en nyere øsken er tilføjet.

Vinskummeske, 1904, med stempel for en københavnerguldsmed³⁰ samt Københavns bymærke (19)04 og guardeinens, Simon Groths.

Oblatæske, *skål* og *vinkande* (fig. 16), anskaffet 1862⁸ fra Bing & Grøndahls porcelænsfabrik, sorte, med guldkors og -kanter. Skål og kande nu ude af brug.

Sygesæt, fælles med Storrings og S. Galten.

Alterstager, 1882,²² afløst messing, 37 cm høj, renæssancekopier. Lysetornens bundplade bærer stemplet: »F. S. Larsen, Aarhus«. Nyere, syvarmet *lysestage*, såkaldt Grundtvigsstage (jfr. Storrings, s. 2072).

†*Alterstager*. 1681/82³¹ omtales et par alterstager af træ, der imidlertid inden 1703³² var udskiftet med et par af messing.

Messehagel, nyere, af rødviolet silkefløj kan- tet af guldgalonier og med et bredt rygkors. †*Messehagler*. 1747/48²¹ blev der forfærdiget en ny hagel af rødt fløj for 23 rdl., hvorefter den gamle solgtes det følgende år. 1862 og ved de følgende nyanskaffelser⁸ var messehaglen af rødt fløj med guldgalonier.

†»*Ildkar*« nævnt i inventarierne 1661⁷-1703.³² 1767 omtales »en trækrone at sætte over en liden malmgryde at hente ild udi«.³³

Alterskranke, 1895,⁸ halvrund, svarende til Storrings, med ottekantede træsojler og profileret håndliste; denne ferniseret, det øvrige malet lysbrunt. Den forrige †*skranke*, fra 1735,³⁴ et oliemalet trætrålværk, var opstillet tværs over koret.⁸

Døbefont (fig. 13), romansk, af granit, den brede kumme, 83 cm i tv.m. og 33 cm dyb, af grovkornet, rødlig granit med sorte korn, foden af finkornet, lysgrå. Ifølge Mackeprang (*Døbefonte* s. 262f.) tilhører den de østjyske løvefontes klassiske type, med tilslutning til »Galtengruppen« og med værkstedspareller i Voer (Randers amt) og Serridslev, Nebel sogn, (Voer hrd.). Under en fintprofileret mundingsrand har kummen en udsmykning i fladt relief i to planer. En slynget akantusbladranke danner store cirkler, der indeslutter fire løvefigurer. De to gående, med bagudvendt hoved, i profil, med tungen slikkende en prægtig palmethale, der er lagt op over ryggen. De to andre sidder på bagbenene, med hovedet en face; mankerne er rudetegnet. Foden er gruppens vanlige, med relieffer af to fugle og to løver. Fuglene har udbredte vinger og holder i næbbet et lille blad eller en kvist, der på vestfiguren fortsætter under vingen og ender i sammenrullede blade. De gående løver har lagvis oprullede manker, de-

res tunger løber ud i ranke med liljeblad. På hjørnerne er fremspringende mandshoveder med tilbagestrøget hår; det ene hoved har overskæg. 1876 og 1881 ønskedes fonten rensed for kalk. 1862 stod den nordligt i koret, 1893 flyttedes den, muligvis til den nuværende plads under korbuen, mod nord, for at skaffe bedre plads til altergæsterne.⁸

Dåbsfæde. 1) (Fig. 14), fra 1600'ernes 1. fjerdedel, af lyst messing; nederlandsk arbejde med dreven og graveret udsmykning, 41 cm i tv. Købt til kirken 1718/19¹⁸ for 2 sl. dl. i stedet for de tidligere brugte »gemene kar«. I bundfeltet en liggende løve, kroppen prikket, hovedet med den viltre manke næsten udpudset. Den er omgivet af konturprikkede bladranker. På randen, med kantforstærkning, en bølget bladranke med kraftigt opdrevne vindrueklaser samt små drueklumper,³⁵ der danner midtpunkt for ranker og blade. Nyere reparationer bagpå og ved randen. Fadet står oven på nr. 2. 2) »Stjær Kirke 1906«, af lyst messing, 75,5 cm i tv., glat, med bred rand, hvorpå indskriften er graveret.

Dåbskande, 1901-02,⁸ af messing, 34 cm høj, svarende til Harlevs.

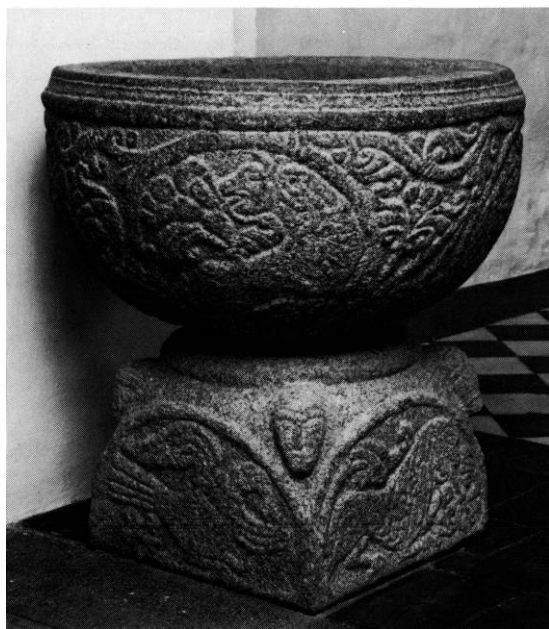

Fig. 13. Romansk døbefont (s. 2096). NE fot. 1979. - *Romanesque baptismal font.*

Fig. 14. Dåbsfad nr. 1, af messing, nederlandsk arbejde fra 1600'ernes 1. fjerdedel; købt til kirken 1718 (s. 2097). NE fot. 1979. - *Baptismal dish no 1, of brass, produced in the Netherlands during the first quarter of the 17th century. Acquired 1718.*

†*Fontelåg,* af træ og malet, tidligst omtalt 1750.²¹

Prædikestol, 1895,⁸ af eg, med samme stilpræg og detaljer som alterbord og -tavle. Den har fire fag med rundbuede arkader samt mod sydvæggen et tilslutningsbræt. Trappe med opgangspanel langs triumfvæggen. Ferniseret og malet som altertavlen, opgangspanelet lysbrunt.

†*Prædikestol,* 1601. Ifølge synsprotokollen 1862⁸ havde den fire felter med de fire evangelister, »noget snitværk« og himmel, ligeledes »med noget snitværk«. Den bar følgende indskrift: »H.N.P.F.R.M. år 1601 her Niels Laversen hasprost«,³⁶ der muligvis kan tolkes således, at stolen er udført år 1601, da hr. Niels Pedersen Fog var residerende medtjener (dvs. kapellan) og hr. Niels Lavritsen Has (Haas) provst. Tilstedeværelsen af provstens navn samt den ubehjælpelige bogstavering tyder på, at prædikestolen er udført af Morten snedker fra Skovby, der har leveret flere af egnens prædikestole, bl.a. Harlevs (s. 2022) og Framlevs (s. 2051).

Stolestader, 1893,⁸ svarende til Storrings, men

Fig. 15. Alterbord og altertavle, 1895-96, med male-
ri af Christen Nielsen Overgaard (s. 2095). NE fot.
1979. - Altar and altarpiece, 1895-96, with painting by
Christen Nielsen Overgaard.

gavlene yderligere dekoreret med snosøjler som på alterparti og prædikestol. Malet lysebrune. Samtidig, tilsvarende *degnestol* indrettet ved prædikestolsopgangen. †*Stoleværk*, omtalt 1703,³² blev efter kancelliets tilladelse 1800²⁵ (jfr. s. 2092) udskiftet med lukkede, malede stole. 1862⁸ var der 26 stole i kirken. †*Præstestolen* stod da nord for alteret, degnestolen sydfor, men fjernedes 1893. En ny *armstol* til præsten anskaffedes samme år;⁸ opstillet under korbuen, i syd.

†*Kirkekiste*, tidligst omtalt 1619,⁹ af eg, jernbeslået og med lås, beregnet til messeklæderne.³³

Klingpung (fig. 17), 1880,²² kaldet »tavle med pung«; drejet træskaft og -skål, med messingbeslag. Sortmalet, med gult på profilled og

indvendig i skålen. Ophængt bag altertavlen. En †tavlepung fik 1748 ny, rød plyssespung.²¹ *Pengebøsse* af blik, o. 1900; på stolegavl i vest.

Pulpitur i vest, 1906, mod midtgangen støttet af to drejede søjler; forsidens fyldingspanel tredelt ved snosøjleprydede pilastre. Søjler og bærebjælke brunviolette, panelet hvidmalet.

Orgel, formentlig bygget o. 1900 af Joh. P. Andresen & Co., Ringkøbing. Leveret brugt til kirken 1928 af A. C. Zachariasen, Århus, der samtidig udvidede stemmetallet fra tre til fire.³⁷ Ombygget 1951 af Marcussen & Søn, Åbenrå. Mekanisk aktion, registerkancellade. Facaden fra 1929 med attrappiber af sølvbronzeret zink. På vestpulpituret; spillebord i orgelhusets nordside.³⁸ †*Orgel*, fra missionshuset i Århus, leveret brugt 1906 af A. C. Zachariasen, Århus. Tre stemmer.³⁹

Salmenummertavler. 1) »En Gave til Stjær Kirke fra M. Rasmussen Peritshauge 1888«, sortmalet trætavle med svejftet gavl, hvorpå plade med indskriften. Søm til ophængningsbrikker med tal. På triumfvæggen mod nord. 2) Nye-
re, rektangulær, til talbrikker; ophængt på skibets sydvæg. 1862⁸ fandtes tre tavler, antagelig beregnet til kridttal.⁴⁰

Mindetavler. 1) 1843, lille, oval, let hvælvet metalplade, der inden for en gulmalet rundstav har en gul frakturindskrift i to spalter på sort bund: »Til Minde om: Salig Jens Mads Andersen Juul, Danebrogsmand, af Peritshauge, som før sin Død 1839 skænkede 100 Rbd: til Stjær Kirkes Vedligeholdelse, i Erkjendelse af at Gud lagde sin Velsignelse i hans Gjerning som driftig Landmand. / Og Aftægtsgardmand Mads Jensen af Stjær, som ligeledes til samme Tid og Øiemed, skænkede 100 Rbd: til Stjær Kirke, i hvilken han i lang Række af Aar stadig har søgt og fundet aandelig Opbyggelse, Bestyrkelse af sand Christelig Tro, Haab og Kjærlighed. / Ophængt Aar 1843 af taknemlige Kirkeieiere.« På skibets nordvæg, under pulpituret.

2) 1863, træplade med sortmalet indskrift: »Aar 1863 Blev dette Taarns Søndre og Westre Side Nedbrut 15 Alen samt indsat Jernbielker. Og dette Muurarbeide Udført af Mu-
re(!) H. N. Petersberg fra Wrold, af samtlige

Kjerketiendeeiere Bekostet.« Indsat i klokkestokværkets vestre gavlvæg.

Lysekroner. 1) Nyere, af lyst messing; otte volutarmer og stor hængekugle med knop. Op-hængt østligst i skibet. 2) »Skænket til Stjær kirke 1941 af Anton C. Jensen, ejer af Pebbelgaard i 57 aar. Gud til ære«. 2x8 volutarmer og stor hængekugle med den graverede giverindskrift. Vestligst i skibet. Moderne lamper.

Klokke (jfr. fig. 19), »Stjær 1876«, 62 cm i tv. Glat, nederst over slagkanten indskriften. Muligvis ligesom Storrings (s. 2077) støbt hos Chr. Christensens enke, Århus.⁴¹ Repareret og forsynet med ny knebel 1975. En tidligere *klokkeknebel af smedjærn, med femkantet bøjle foroven, skulle være udført 1832.⁴² I Den gamle By (inv. nr. 270:47).

†*Klokke.* 1528 måtte kirken i forbindelse med klokkeskatten samme år aflevere en klokke, der med »al jernfang« (tilbehør) vejede 1½ skipund og 2 lispund.⁴³ - I regnskaberne 1681 ff.³¹ omtales kun én klokke i tårnet.

Klokkestol (fig. 19), middelalderlig og sandsynligvis samtidig med tårnet, af eg, beregnet til to klokker.⁴⁴ Den nuværende klokke er op-hængt mellem de to vestre af tre lodrette stolper, med svære, let krumhugne skræstivere i nord-syd og korte i øst-vest (heri indgår genanvendt tømmer). På den østre stolpe indridset initialerne »J.P.« og »L.N.«.

GRAVMINDER

†*Kirkegårdsmonument.* *Gravtræer.* I regnskaberne for perioden 1739-67²¹ er noteret indtægter i forbindelse med anbringelse af ligtræer: 1740/41 Peder Poulsen 32 sk. for et ligtræ, Niels Jensen 16 sk. for et over sit barn. 1742/43 betales 64 sk. for et træ lagt over Rasmus Knudsen og samme beløb for et over Niels Jensen, 1745/46 indkom 1 rdl. 32 sk. for to ligtræer over Kiersten Nielsdatter og hendes søn. 1752/53 56 sk. for Peder Nielsen Søballe og 24 sk. for »et lidet«.

Ifølge synsprotokollen 1862⁸ var der på kirkegården rejst et *jernkors* over Jens Madsen An-

Fig. 16. Oblatæske, skål og vinkande, 1862, fra Bing & Grøndahls porcelænsfabrik (s. 2096). NE fot. 1979. - *Wafer box, bowl and ewer, 1862.*

Fig. 17. Klingpung, 1880, af træ (s. 2098). NE fot. 1979. - *Wooden collection box, 1880.*

dersen Juul, †1839, og et *træmonument* over Mads Jensen (jfr. mindetavle nr. 1).

Et skriftløst *granitmonument* i landlig empirestil, ca. 1,5 m højt, kronet af flad granitkugle på smedjærnsstang og på forsiden med forsænkede felter til forsvundne plader: oval over timglas og lille portal; fandtes endnu 1920.

KILDER OG HENVISNINGER

LA Vib. Præstearkiv: Storrings kopibog 1751-1806 (C357.35). - *Ved embedet:* Synsprotokol for Stjær kirke 1862ff. - Se i øvrigt fortegnelse over arkivalier vedr. kirkerne i Århus amt i almindelighed s. 37-39 samt forkortelser s. 42-44 og s. 1650-51.

NM 2. afd.: Håndskrift: F. Uldall: Om de danske

Fig. 18. †Kalkmalede dekorationer, fra 1450-1500, i korets nordvestre hjørne (s. 2094). Erik Skov fot. 1970. - †Wall-painting from 1450-1500, in north-west corner of chancel.

landsbykirker, III, 1886, s. 362-66. - Indberetninger: Ved Chr. Axel Jensen 1920 (bygning, inventar og †granitmonument, med skitse), Kjeld de Fine Licht 1970 (romansk vinduesramme), Olaf Hellvik 1970 (†kalkmalerier), Vibeke Michelsen og Jens-Jørgen Frimand 1978 (sydportalens indskrift og kirkens inventar). - Fyldige udskrifter af de gennemgåede arkivalier findes i NM 2. afd. - Bygningsbeskrivelse ved Niels Jørgen Poulsen, kalkmalerier og inventar ved Vibeke Michelsen, orgel ved Ole Olesen. Redaktionen afsluttet 1982.

Tegninger og opmålinger. NM 2. afd.: Opmålinger af nord- og sydportalen 1870 ved L. Winstrup. - Plan og snit af kirken ved Jens Hougaard og Jørgen Viemose 1970.

Litteratur: MeddÅSt. 1971, s. 85-88.

¹ Århus Domkapitels Jordebog II, 15 og 47. - Der svarede kirkelam og -havre til de samme embeder og personer som for Sjelle kirkes vedkommende (se Sjelle s. 1903).

² KancBrevb. 16. sept. 1581 og Kronens Skøder I, 251.

³ LA Vib. Århus bispearkiv. Kirkerne på ryttergodset 1713-24 (C3.1155). Syn 7. sept. 1719.

⁴ LA Vib. Skanderborg rytterdistrikts godsarkiv. Jordebogsekstrakter m.m. 1719-69 (GRyt 8.9). Auktionsforretning 1767.

⁵ LA Vib. Århus bispearkiv. Kirkernes jura patronatus 1765-88 (C 3.1154).

⁶ DiplDan. 2 rk. IX, nr. 328.

⁷ LA Vib. Århus bispearkiv. Framlev herredsbog 1661 (C 3.1078).

⁸ Synsprotokol 1862ff.

⁹ RA DaKanc. Seks års kirkeresk., indsendt 1620 (B 184e).

¹⁰ LA Vib. Århus bispearkiv. Kirkesyn 1700-1803 (C 3.1166-76) samt note 3 og 9.

¹¹ MeddÅSt. 1971, s. 85-88.

¹² Opmåling af KdeFL.

¹³ Sml. Mackeprang: Granitportaler s. 151-58, og samme i Danmarks Billedhuggerkunst (red. af V. Thorlacius-Ussing), 1950, s. 40, samt Otto Norn: Jydsk Granit, 1968, s. 38f.

¹⁴ Om andre Samson-fremstillinger sml. Mackeprang: Granitportaler, s. 180-82.

¹⁵ Norn (note 13) opfatter løven som et Kristus-symbol.

¹⁶ Med uncial h og omvendt G.

¹⁷ Mackeprang: Granitportaler s. 158.

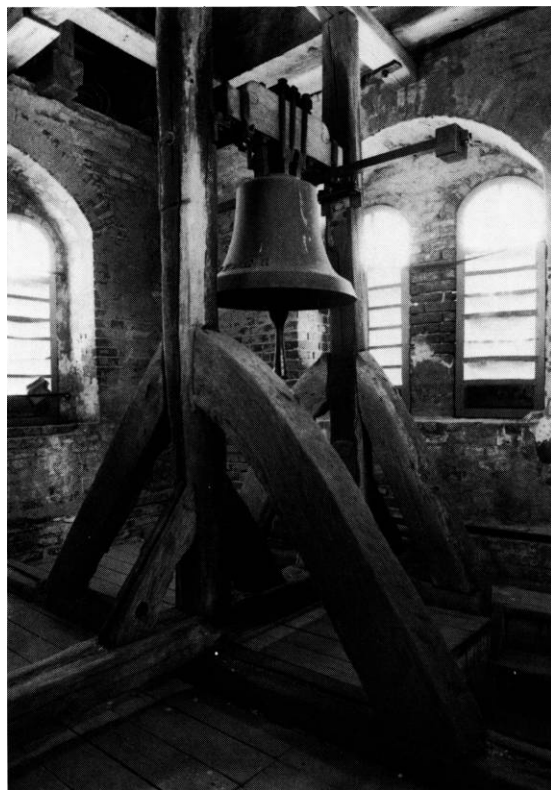

Fig. 19. Klokkestol, muligvis samtidig med tårnet; kun det ene af de to fag ses. Klokken støbt 1876 (s. 2099). JJF fot. 1979. - Stock, may be contemporary with the bell tower. Only one of the two lights is visible. Bell cast 1876.

¹⁸ LA Vib. Århus bispearkiv. Rgsk. for rytterdistrikternes kirker 1716-23 (C 3.2439).

¹⁹ Resen s. 119.

²⁰ Uldall.

²¹ RA Rtk. Rev. rgsk. 269-85. 1739-67. Skanderborg rytterdistrikt, kirkegsk.

²² LA Vib. Sabro m.fl. hrdr.s provsti. Synsprotokol for kirker 1845-1921 (C 30.5-10).

²³ LA Vib. Århus bispearkiv. Kirkernes jura patronatus 1695-1738 (C 3.1153) samt note 18.

²⁴ Note 21 samt RA Rtk. Rev. rgsk. Kirkegsk. 290. 1754. Syn for jy. rytterdistriktskirker.

²⁵ LA Vib. Århus bispearkiv. Korrespondance 1690-1845. Framlev hrd. (C 2.558).

²⁶ Note 8 og 22.

²⁷ LA Vib. Bygningsinspektoret. Århus. Forsk. kirker. S. ca. 1850-1905 (B 239.124).

²⁸ Uldall.

²⁹ Muligvis Rasmus Madsen i Stjær, kirkeværge 1613/14 (note 9) - og Niels Jensen?

³⁰ A. P. Falck, †1902 eller A. Fleron.

³¹ RA Rtk. Rev. rgsk. 261-66. Århus stifts kirkegsk. 1680-94.

³² LA Vib. Århus bispearkiv. Kirkegsk. o.l. vedr.

landsognene. 1671-1712 (C 3.2434).

³³ RA Rtk. Rev. rgsk. 290. Summariske rgsk. m. beviser f. jyske rytterdistrikts kirker 1769.

³⁴ LA Vib. Kirkesessionerne f. rytterdistrikterne. Synsprotokol f. Skanderborg m.fl. rytterdistrikter 1724-34 (X 156.4).

³⁵ Der findes flere eks. på tilsvarende rankeudsmykning, f.eks. 0. Egesborg og Snese (DK. Præstø amt s. 936 og 858) samt Balslev kirke, Odense amt, men »drueklumperne« synes sjældne, jfr. dog et eks. i DGB, inv.nr. 1540, fra kapellet på Gl. Estrup.

³⁶ Udat. optegnelse af Tang Kristensen, i Dansk Folkemindesaml. (afskrift i NM2).

³⁷ Zachariasen: Orgelfortegn. og note 8.

³⁸ Yderligere oplysninger findes i Orgelreg.

³⁹ Orglet var skænket kirken (note 8).

⁴⁰ Jfr. fot. 1934 i NM2.

⁴¹ Jfr. korresp. i NM2.

⁴² Ifølge oplysninger fra ringeren, tilgæet Den gamle By.

⁴³ RA. Rgsk. ældre end 1559. 108 A. Liste over indkrævede klokker 1528/29.

⁴⁴ 1528 har kirken haft to klokker, siden den dette år kunne afgive én til klokkeskatten.

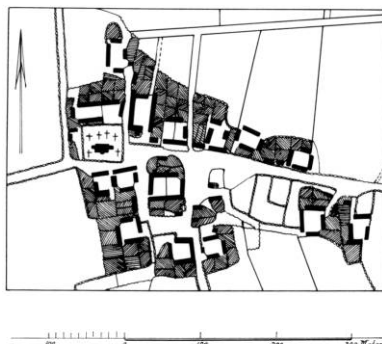

Fig.20. Landsbyplan 1:10000, målt 1780. - *Map of the village 1780.*

SUMMARY

This modest church consists of a Romanesque chancel and a nave of granite ashlar with a Late Medieval tower, the lower storey of which serves as a vestibule.

The pride of the church is a richly sculptured granite portal in the south wall of the nave which ranks as one of the most important Romanesque works of art in granite to be found in Jutland. The slim billets are set in vertical casing stones; the lintel contains a recessed tympanum. The central motif is the Crucifixion with four figures at the side: Longinus, Stephaton, Mary and John. The Crucifixion is flanked on the lintel and the casing stones by four large elegantly executed animals shown in profile, the two at the top being symbols of the Evangelists: the ox (Luke) and the lion (Mark). The west casing stone shows Samson fighting the lion; both the slim figures are elongated and distorted because of the confined space. On the east, slightly broader casing stone a seated lion and a hovering angel can be seen; the relation-

ship between the two is not yet clear. An indistinct Latin inscription at the top of the west casing stone is thought to show a man's name, Esge. Based on common features in composition, choice of motif and the execution the authority on Jutland granite sculpture, M. Mackeprang, has ascribed another six portals in the Århus diocese to the master of the Stjær portal, whom he calls Esge.

The vaulting of the chancel once contained a wall-painting of the same simple type that we find elsewhere in the district, dating from the last quarter of the 15th century. It has now been covered over with whitewash again.

A thorough restoration 1895-96 under the direction of the architect R. Frimodt Clausen who designed the uniform furniture in Neo-Romanesque style has left its mark on the interior of the church. The altar silver and the large baptismal font, richly decorated with images, from the Romanesque period, and the Netherlands baptismal dish from the beginning of the 17th century, are the only earlier items still extant.